

modifică sub influența unei curiozități preponderente. Atracția pentru puterea de *mimesis*, pe care o degajă un obiect de artă, este ilustrată cu precădere în cinema, considerată artă totală: Elena Văcărescu discută, pe de o parte, despre cinema cu tendința, vehicul al „propagandei și al vulgarizării, al cărui scop este imediat, direct” și, pe de alta, de cinema de artă, tranzitiv, ce permite autorului-regizor să se impună ca figură.

Cercetarea Alexandrei Vrânceanu urmărește, în schimb, situația scriitorilor români asociați unei literaturi occidentale, care nu mai participă propriu-zis la formarea canoanelor literare naționale. Una dintre întrebările de la care pornește această cartografiere este legată de necesitatea ca un scriitor provenind dintr-un spațiu marginal să renunțe sau nu la identitatea proprie pentru a putea adera la literatura europeană. Tot așa cum Ernst Robert Curtius este reperul pentru stabilirea canonului european, George Călinescu concepe, pentru spațiul românesc, un exercițiu comparatist, care tinde să includă expresia literară națională într-o coerență spirituală europeană. Argumentele se construiesc și deconstruiesc, însă, în nuanțe și în bemoluri, pentru că, așa cum susține Pascal Dethurens, „ideea și sentimentul europene sunt (...) niște invenții literare”, dar artificialitatea sistemului denunță, în același timp, și raportul controversat dintre limbă și spațiu. Sunt avute în vedere cazurile particulare al lui Cioran și al lui Norman Manea: pe de o parte, situația autorului care își părăsește limba-sursă pentru a adopta franceza, într-o sciziune care-l va asocia pe Cioran unei continue renegări, iar pe de alta, inserția în spațiul multicultural american al unei poetici a limbii-casă, așa cum o constituie Norman Manea. Întrebarea pe care o propune Alexandra Vrânceanu este legată de motivele pentru care singurii scriitori români cunoscuți în Europa sunt imigranți sau marginali. O primă ipoteză este legată de faptul că scriitorii români din secolul al XIX-lea, dar și cei din prima parte a secolului al XX-lea, nu își propuneau, de fapt, să ajungă în vreun fel la un public european. Al doilea motiv prezentat este legat de faptul că secolul al XX-lea este marcat de o schimbare de pondere, care vizează trecerea înspre o paradigmă post-colonialistă, asociată unei perturbări canonice, dar și unei modificări la nivelul ideii generale de „canon”.

Volumul *Rifondare la letteratura nazionale per un pubblico europeo* reprezintă una dintre cele mai dense și mai aprofundate analize ale felului în care granițele literaturii comparate evoluează înspre un concept tot mai fluid de trans-național și european, cu o propunere de istorie sociologico-literară, ce urmărește să demonstreze o relație constantă între elementul național și un spectru de receptare european.

LAURA DUMITRESCU

drd., Facultatea de Litere, Universitatea București

IOLANDA STERPU, *Limba română pentru străini: gramatică și exerciții*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 366 p.

Domeniul limbii române ca limbă străină a cunoscut, în ultimii 15-20 de ani, o dezvoltare accentuată, stimulată de mobilitatea fără precedent a studenților din diverse părți ale lumii și de politicile lingvistice europene, care au promovat constant multilingvismul și comunicarea în limbi străine. În general, atenția s-a concentrat pe redactarea de manuale moderne, care să corespundă exigențelor de conținut și de formă ale publicațiilor străine din domeniul învățării limbilor-țintă.

Lucrarea Iolande Sterpu, *Limba română pentru străini: gramatică și exerciții*, publicată la Iași, în 2012, se circumscrie acestor încercări de a oferi studenților străini un instrument modern și eficient de învățare a limbii române, fără a supraîncărca studiul cu foarte multe elemente de morfologie prezentate într-un metalimbaj greu accesibil pentru cei fără cunoștințe lingvistice.

Structurată în 27 de capitole și 9 anexe (dedicate exclusiv verbului: verbe pronominale, verbe tranzitive, verbe intransitive, verbe neregulate, verbe la diateza pasivă etc., dar și un dicționar de verbe românești cu traducere în engleză și franceză), cartea deschide secțiunile de explicații teoretice prin mici enunțuri construite de autoare, în care sunt exemplificate elementele de gramatică ce urmează a fi dezvoltate în capitolul respectiv. Autoarea numește aceste contexte *propoziții* sau *fraze „tip”* și consideră că au rolul de a atrage atenția asupra „problemelor de gramatică înainte ca acestea să fie numite și prezentate” (p. 9).

Ideea de a anunța prin contexte, la început de capitol, aspectele de morfologie ce urmează a fi dezvoltate corespunde perfect etapelor de predare – învățare a unor fenomene gramaticale. În general, lucrările de didactica limbilor străine sunt unanime în a recomanda următoarea succesiune: introducerea fenomenelor în context, prezentarea sistematică a acestora, exerciții structurale de fixare și aplicații funcționale. Sub aspect practic, provocarea vine din selectarea contextelor – cât mai apropiate de situații reale de comunicare, dacă nu chiar contexte autentice, și reconcilierea unor caracteristici greu de adus împreună: autenticitate și sistematizare. De aceste dificultăți nu a scăpat nici lucrarea Iolande Sterpu, care oscilează, în capitolele privitoare la verb de exemplu, între prezentări fragmentare pe paradigme de conjugare pentru diferite moduri și timpuri și includerea de contexte care conțin aceste forme. Uneori, cum este cazul verbelor „a fi” și „a avea”, se optează pentru o variantă mixtă: fragmente de paradigmă pentru indicativ prezent plus contexte. Alteori, se optează doar pentru fragmente de paradigmă verbală, cum este cazul verbelor de conjugarea I, pentru indicativ prezent. În această din urmă situație se creează o oarecare redundanță acolo unde verbele din contextul introductiv se regăsesc și ca model de conjugare pentru o clasă de verbe, cum este situația verbului „a termina”, în capitolul al X-lea.

Personal, credem că un eșantion autentic de limbă care să conțină acele forme verbale ar fi o opțiune mai bună. Este adevărat, selectarea acestor eșantioane presupune un efort suplimentar, dat fiind faptul că ele trebuie să corespundă și din punct de vedere lexical unui anumit nivel de studiu, dar considerăm că ar aduce un plus de valoare capitolelor și ar expune cursanții la aspecte autentice de limbă, ajutându-i astfel să conștientizeze legăturile sistematice între formă, sens și uz.

În lucrarea Iolande Sterpu, aspectele de morfologie sunt prezentate cu ajutorul unor tabele, scheme sau categorizări introduse progresiv și gradat ca dificultate, fără a depăși 3-5 chestiuni pe fiecare capitol. După cum se afirmă în deschiderea cărții, autoarea a inclus puține elemente de morfosintaxă: dublarea obiectului direct în acuzativ sau obiectul direct cu „pe” și dublarea obiectului indirect în dativ (p. 9).

Reducerea metalimbajului la minimum reprezintă un plus al lucrării, mai ales pentru situațiile de studiu individual. Exceptând denumirile părților de vorbire (*verb, substantiv, articol, pronume, adjectiv, numeral, prepoziție, conjuncție*) și subcategorizările acestora (*pronume personal, pronume de politețe, pronume interogativ, pronume demonstrativ, pronume nehotărâte* etc.), se folosesc doar termeni ca *desinență, terminație, alternanțe fonetice și sufix flexionar*. De asemenea, există un singur segment explicativ preluat din alte lucrări de profil (Gh. Doca, 1993), autoarea construindu-și excelent propriile explicații teoretice.

Capitolele respectă o schemă de organizare unitară: prezentarea aspectelor propriu-zise de morfologie, evidențierea excepțiilor (prin secțiunea „Observații” sau „Atenție”), reluarea și fixarea regulii (la secțiunea „Rețineți”). O mică inconsecvență în utilizarea simbolurilor apare la folosirea asteriscului, prin care se anunță atât excepțiile: *Germania, german = neamț, Ungaria, ungar = maghiar (p. 17), cât și introducerea exemplelor cu structuri greșit formate: *Nu este corect: Mie arată orașul! (p. 176).

Ordinea în care sunt introduse aspectele de morfologie, comună și altor lucrări adresate vorbitorilor străini de limba română, este apropiată de cea din binecunoscutul manual universitar de RLS al lui Grigore Brâncuș (ediția 1984 ș.u.): se începe cu verbul „a fi”, pronumele interogative *cine* și *ce*, prepozițiile simple *în, la, lângă, pe*, substantivul – categoriile de gen și număr, verbul „a avea”, indicativul prezent, articolul hotărât și nehotărât, clase de adjective etc., dar lasă loc și inovării, propunând, de exemplu, studierea formelor pronominale demonstrative

sau nehotărâte la toate cele patru cazuri în același capitol și nu separat (nominativ/acuzativ, genitiv/dativ), cum se întâmplă în manualul citat.

Secțiunile de exerciții care urmează fiecărei părți descriptive sunt gândite ca dimensiuni în raport cu gradul de dificultate și cu numărul aspectelor de morfologie din acel capitol și sunt susținute prin *Cheia exercițiilor*, care asigură verificarea soluțiilor.

Chiar dacă lucrarea se adresează „tuturor străinilor care doresc să-și însușească elementele fundamentale ale morfologiei limbii române” (p. 9), după cum se afirmă în *Cuvântul înainte*, varietatea aspectelor de morfologie abordate și numărul consistent de exerciții recomandă cartea ca material auxiliar pentru un curs intensiv de limba română, cu multe ore de studiu, de tipul cursului practic de limba română pentru anul pregătitor. Din atenția și acribia cu care au fost redactate secțiunile teoretice și exercițiile transpare o experiență consistentă în predarea RLS și o foarte bună cunoaștere a dificultăților și a greșelilor cu care se confruntă străinii frecvent în învățarea limbii române.

Meritul incontestabil al lucrării constă în surprinderea aspectelor esențiale de morfologie necesare formării competențelor comunicative de bază și în formula sintetică – fără a fi simplistă –, de descriere a aspectelor teoretice. Este important că autoarea nu-și propune o descriere exhaustivă a sistemului limbii, imposibil de realizat de altfel, ci una esențializată, adaptată unor necesități de ordin practic. Opțiunea pentru tabele și scheme explicative, pentru prezentări succinte, pe paradigme și date sinoptice, ușurează mult învățarea formelor și asigură o bună orientare vizuală celor care utilizează lucrarea.

Secțiunile destinate exercițiilor se succed firesc celor teoretice și sunt semnificative sub raport numeric: o medie de 20 de exerciții pe capitol. Tipologia exercițiilor este diversă: sunt incluse atât exerciții clasice de tip substituție (simplă sau prin expansiune), cât și exerciții structurale de repetare, înlocuire, transformare, combinare, îmbinare, dar și secvențe dialogale. Gradarea exercițiilor dinspre simplu spre complex este făcută atent, urmărindu-se, într-o primă etapă, regularitățile și formarea automatismelor de utilizare a unor forme mai ușoare, urmată de introducerea iregularităților, a excepțiilor și a formelor cu un grad mai înalt de dificultate. Tiparul cel mai frecvent al exercițiilor este: model – replicarea modelului, cu observația că nu se depășește numărul de 5-6 forme, evitându-se astfel monotonia în exerciții de transformare sau de substituție. Acest tipar favorizează memorarea formelor gramaticale și asigură obținerea de automatisme perfecte de utilizare, atât de necesare într-o primă etapă de învățare a unei limbi străine.

Cu toate acestea, deoarece studiul gramaticii nu reprezintă un scop în sine, mult mai important este transferul, extrapolarea cunoștințelor legate de particularitățile sistemului limbii la situații concrete de comunicare și utilizarea formelor studiate în construirea spontană, fluentă de enunțuri. În general, lucrările românești de morfosintaxă destinate învățării RLS sunt deficitare sub acest aspect și rămân cantonate la nivelul enunțurilor simple, a se înțelege și simplificate, ce nu permit dezvoltarea abilităților de emiterie și organizare a unor enunțuri complexe, vorbite sau scrise, extrem de importante începând cu nivelul B2 din *Cadrul european comun de referință pentru limbi străine*.

Limitele exercițiilor structurale au fost intens dezbătute și criticate începând cu anii '70. Din păcate, orientarea funcționalistă actuală își caută încă cele mai eficiente tipuri de exerciții și nu a reușit să propună o formulă mai bună de învățare a gramaticii decât cea a exercițiilor structurale. A reușit să ne avertizeze însă asupra unor direcții de urmat în studierea gramaticii: apropierea de modelele uzuale, reale ale limbii, manipularea conștientă a informației de către student sau centrarea pe competențele de comunicare, pentru a menționa doar câteva dintre acestea, de care va trebui să ținem seama pe viitor la redactarea de manuale și auxiliare didactice pentru studiul RLS.

Autoarea încearcă să iasă din constrângerile exercițiilor structurale prin exerciții lexicale de tipul *fill in* sau *multiple choice* și prin exerciții ce conțin microsecvențe dialogale. Este încurajată emiteria de enunțuri prin cerințe ca: „Răspundeți liber la următoarele întrebări”, chiar dacă posibilele răspunsuri sunt oarecum induse sau ușor predictibile, iar aparatul argumentativ (de

inclus ca o eventuală cerință secundară a exercițiului) ar fi fost, poate, mai interesant și mai creativ decât răspunsul propriu-zis:

*Ce vă interesează, fotbalul sau tenisul?
Cum îl cheamă pe fratele tău?
Ce îi atrage mai mult pe părinții tăi, marea sau muntele?*
(fragment din exercițiul 5, p. 99)

*Cine dă răspunsuri corecte?
Ce mâncați deseară?
De unde luați flori?*
(fragment din exercițiul 17, p. 74).

De asemenea, sunt foarte bune exercițiile de structurare/destructurare a unor enunțuri simple, plecând de la propoziții extinse după un model, pentru că acordă libertate de enunțare și permit conștientizarea dimensiunilor semantică și sintactică ale enunțului:

*De obicei terminăm cursurile la ora 14, dar ieri
De obicei terminăm cursurile la ora 14, dar ieri am terminat la ora 12.*
(fragment din exercițiul 5, p. 99).

Pasul următor în exerciții ar fi trebuit făcut în direcția dezvoltării abilităților de emiterie și organizare a unor texte mai complexe, scrise sau vorbite. Din păcate, lucrarea pare a viza doar nivelul B1 – potrivit nivelurilor *Cadrului european comun de referință pentru limbi străine*, lăsând altor lucrări sarcina dezvoltării unor competențe discursive complexe. Este adevărat, formarea competențelor discursive presupune expuneri repetate și îndelungate la structuri gramaticale, introduse atât explicit, cât și implicit, precum și structurări și deconstrucții de enunțuri, experiențe inductive și deductive, care să permită explorarea aspectelor morfosintactice în context. Găsirea unei formule de echilibru între exercițiile dedicate însușirii formelor gramaticale și uzul lor în comunicarea propriu-zisă rămâne un deziderat. Totuși, va trebui depășit cumva nivelul enunțurilor simple, izolate, ce pot fi internalizate relativ ușor prin repetiție, dar care nu asigură ulterior producerea independentă de enunțuri în situații reale de comunicare, deoarece sistemul limbii este complex, implică mai multe dimensiuni: morfologică, sintactică, semantică și pragmatică, iar circumstanțele enunțării sunt condiționate de numeroși factori, la rândul lor.

Și pentru domeniul RLS ar trebui (re)deschisă, poate, dezbateră privitoare la rolul gramaticii în învățarea limbii și la modurile de predare-învățare a conținuturilor gramaticale. De această dată, ne vom limita la menționarea unor „borne” importante din evoluția acestei dezbateri, spunând că a pendulat între soluția radicală de a elimina gramatica din studiul limbilor străine – imposibil de acceptat în cazul unui sistem morfologic atât de complex ca cel al limbii române, și până la subordonarea ei unei abordări centrate pe sens și pe comunicare, care are loc în prezent.

Nu voi ascunde faptul că am decis să scriu această recenzie după utilizarea în procesul didactic, între 2013 și 2015, a unor părți din lucrare, putând confirma astfel din experiență că exercițiile se rezolvă ușor, corect, într-un timp scurt, alert, dar nu permit întotdeauna conștientizarea conținutului semantic al enunțurilor și nu garantează transferul acestor cunoștințe la producerea independentă de enunțuri – aspecte problematice pe care le-am constatat și la alte lucrări de profil. În schimb, lucrarea garantează însușirea temeinică a formelor studiate și o bună consolidare a conținuturilor gramaticale predate. Învățarea formelor gramaticale presupune parcurgerea unor pași: observarea și conștientizarea formelor, expunerea repetată la contexte care conțin formele și posibilitatea de a le aplica independent (Nassaji și Fotos 2004).

Anumite forme gramaticale nu pot fi izolate de sintaxă sau de pragmatică. Folosirea imperfectului de exemplu, dincolo de aplicarea mecanică a desinențelor caracteristice și de

inventarul valorilor sale ridică problema selectării efective în uz raportat la alte timpuri trecute. Doar după exerciții numeroase și diversificate, centrate exclusiv pe timpurile verbale, și după expunerea repetată la contexte autentice de limbă care conțin acest timp, se poate garanta utilizarea independentă corectă a imperfectului. Enunțuri de tipul celui inclus ca model la exercițiul 12 de la p. 238: „Ți-aș înapoia harta, deși îmi mai trebuie.” se pretează unor explicații suplimentare de ordin pragmatic, putând fi interpretat ca o solicitare indirectă de prelungire a termenului de împrumut al hărții. Toată această informație legată de aspecte pragmatice, semantice sau de registru stilistic este necesar să fie acoperită prin materiale didactice, dacă ne dorim competențe lingvistice complete de la utilizatorii non-nativi de limba română.

Prin organizarea sistematică a materialului teoretic, prin creativitatea și diversitatea exercițiilor, lucrarea Iolande Sterpu se constituie într-un material valoros, modern și eficient, deosebit de util, indispensabil am putea spune, în procesul de predare-învățare a limbii române ca limbă străină.

GABRIELA BIRIȘ

Facultatea de Litere, Universitatea din București